

ST. nr 1-2/1970.

Manuscrisele nepublicate nu se restituie. Colaboratorii sînt rugați să-și păstreze copie de pe manuscrisele pe care le trimit Redacției.

*

Manuscrisele, cărțile, comunicările oficiale ale Eparhiilor, revistele periodice, abonamentele și orice fel de corespondență privitoare la revistă se trimit pe adresa: Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, Intrarea Patriarhiei nr. 9, sectorul V, București, cont. 49.8.01.000 — Banca Națională a R. S. România, Filiala sectorului V, cu mențiunea: pentru «Studii Teologice», revista Institutelor Teologice din Patriarhia Română.

RUGĂCIUNILE PENTRU ALȚII ȘI SOBORNICITATEA BISERICII *

RUGĂCIUNILE PENTRU VII

Sobornicitatea e opusul singurătății ; e unirea interioară a membrilor Bisericii într-un întreg, ceea ce are ca urmare că în întreg se reflectă calitățile și viața tuturor și fiecare reflectă calitățile și viața întregului. Sobornicitatea își are o analogie în raportul dintre organismul în a cărui unitate se armonizează totalitatea celulelor componente cu viața lor și dintre celulele care reflectă fiecare în parte calitățile specifice ale organismului ca întreg. Fiecare parte componentă se explică și există prin întreg și întregul se susține prin legătura tainică ce le unește pe toate. Legătura aceasta este mai mult decît un asentiment al părților ; totuși întregul nu e în afara părților sau fără părți.

Sobornicitatea nu se manifestă numai în susținerea comună a credinței, a cultului și a organizării Bisericii, ci susține și reprezintă însăși viața Bisericii și a fiecărui membru al ei. Ea e opera iubirii neîntrerupte ce domnește în Biserică și al cărui izvor ultim este Hristos cu Duhul Sfînt care iradiază din El.

Iar iubirea are forme de dialog, de comunicare între persoane. Sobornicitatea se manifestă deci ca o comunicare între persoane. Chiar cînd o persoană e singură în aparență, ea este într-o comunicare cu altele, prin răspunderea ce-o trăiește pentru acelea, prin preocuparea de ele, prin voința de a le ajuta într-un fel sau altul. Iar acelea se folosesc de preocuparea respectivei persoane de ele, chiar dacă nu au o cunoștință despre aceasta.

În comunicarea aceasta un rol important îl are rugăciunea fiecărei persoane pentru celelalte. Persoana care se roagă este în dialog, în comunicare cu cea pentru care se roagă, este în exercițiul unei răspunderi pentru aceea. Cînd două persoane se roagă una pentru alta, amîndouă se află în exercițiul răspunderii uneia pentru alta. Iar răspunderea e o formă a iubirii între persoanele care au lipsă una de alta. Cînd numai una din persoane se roagă pentru alta, ultima nu se află în acest exercițiu al răspunderii și nu sesizează în mod conștient exercițiul răspunderii celeilalte pentru ea. Dar pînă la urmă are un folos din rugăciunea celei dintii. În orice caz, nu există rugăciune fără răspundere, iar în răspundere o persoană experiază legătura în care se află cu cealaltă, legătura care nu depinde nici de voința sa, nici de voința celeilalte, ci de structura dialogică imprimată în fiecare persoană, iar în Biserică

* Comentariu pe marginea scrierii Sfîntului Ioan Damaschin. *De iis qui in fide dormierunt*. P.G., XCV, 247-278.

și de Duhul lui Hristos care întărește această legătură dialogică între persoane¹.

Dar nu numai în rugăciune vine la expresie legătura dialogică între persoane, sau răspunderea uneia pentru alta, ci și în fapta uneia în favorul celeilalte. Oamenii în starea lor naturală simt și ei că prin faptele lor de întrajutorare împlinesc obligațiile unor răspunderi ale unuia pentru altul, răspunderi mai presus de voia lor. Dar membrii Bisericii știu că răspunderea aceasta este pusă asupra lor de Dumnezeu și că de ea se achiță nu numai prin fapte, ci și prin rugăciune; ei mai știu că fără exercițiul acestei răspunderi se prăbușesc într-un fel de existență golită de conținut și de putere, într-o existență a coșmarului, a neputinței. În acest fel de existență de umbră chinuită cade nu numai cel neajutat de celălalt, dar și cel ce nu ajută. Căci cel ce nu rămâne în legătura dialogului cu celălalt, prin răspunsul la apelul lui, cade el însuși în golul singurătății, adică al unei existențe fantasmagorice, de coșmar.

Din viața Sfântului Pahomie se spune că odată el a visat că membrii uneia din minăstrile conduse de el se aflau într-o peșteră, legați între ei într-un șir, prin faptul că fiecare ținea de mină pe altul și tot șirul, avînd în frunte pe stareț, înainta spre o deschizătură în care se vedea lumina de afară. Alți oameni alergau continuu de colo pînă colo, prin întunericul peșterii, ascultînd cînd de un glas, cînd de altul, care striga: «aici e lumina!» Alte șiruri mai mici se învîrteau continuu în jurul unei coloane, fără să înainteze spre lumina de afară.

Imaginea se potrivește legăturii sobornicești dintre membrii Bisericii în general. Ei se susțin unii pe alții, avînd în frunte pe preoții și ierarhii Bisericii, toți împreună înaintînd spre lumina împărăției veșnice, avînd încă de pe pămînt o oarecare arună a ei. Îndată ce unul se rupe din lanț și rămîne de unul singur, sau se încadrează într-un grup mic ce se mișcă în jurul vreunei căpetenii de caracter personal, rătăcește într-un întuneric fără ieșire, într-o neînțelegere a sensului existenței și al scopului ei.

Cine susține pe alții, se susține pe sine prin cei pe care-i susține; cine dă putere, primește putere. Sfîntul Ioan Damaschin spune: «Precum cel ce voiește să ungă cu mir sau cu alt untdelemn pe un bolnav se împărtășește întii el de ungere și apoi unge pe cel bolnav, tot așa cel ce lucrează pentru mîntuirea aproapelui, întii se folosește pe sine și apoi pe aproapele»².

Se poate spune că fapta prin care cineva ajută și susține pe alții e prilejul sau mijlocul prin care Dumnezeu îl susține și-l ajută pe el însuși; e efortul care, mobilizînd energiile cuiva, e semnul prezenței energiei divine, comunicată spre folosul celui ce face acest efort și spre al celui în favorul căruia îl face. Cine vrea să facă efortul în folosul

1. Sf. Ciril din Alexandria, *Dialogi de S. Trinitate*, I, P.G., LXXV, 696 D—697 A: «Prefacerea naturii noastre divizate și egoiste în natura Bisericii, adică reunirea persoanei noastre umane cu Hristos și cu semenul nostru în natura cea una a Bisericii devine unul din temeiurile pentru rugăciunea noastră pentru toți oamenii și în special pentru decedați, a credinței noastre în valoarea rugăciunilor sfinților și a botezului copiilor pentru credința părinților spiritali (a nașilor)».

2. Sfîntul Ioan Damaschin, *De iis qui in fide dormierunt*, P.G. XCV, 269 D.

său exclusiv e victima unui scurtcircuit spiritual; cel ce nu vrea să lumineze pe alții, nu se luminează nici pe sine. Mai precis, cine nu primește lumina și energia lui Dumnezeu, ca să o transmită mai departe, nu o primește nici pentru sine, căci acela, opunându-se pornirii de propagare generoasă a iubirii lui Dumnezeu, se opune efectului ei chiar în persoana proprie. Nevrînd să se facă mediu de propagare generoasă a acestei iubiri, neîncălzindu-se el însuși de pornirea generoasă a iubirii divine, nu numai că nu o transmite mai departe, dar nu-i dă puțința să-și producă efectul deplin nici în sine însuși.

Iar dispoziția lui de a primi și de a transmite cu generozitate ajutorul divin se arată în rugăciunea și fapta lui pentru alții. De aceea spune Sfântul Ioan Damaschin: «Căci Domnul cel de oameni iubitor voiește să i se ceară și să împartă cele cerute spre mîntuirea fapturilor Sale și mai ales atunci se înduplecă cu totul; nu cînd cineva luptă numai pentru sufletul său, ci cînd face aceasta pentru aproapele»³. Sau tot Sfântul Ioan Damaschin spune: «Cine împartă și dă, se bucură și se înveselește mai mult decît cel ce primește, și-și procură cea mai mare mîntuire»⁴.

Răspunderea față de aproapele, hrănită de răspunderea față de Dumnezeu, e motorul care dă forța rugăciunii și faptei pentru alții. Căci ea ține ființa omului legată dialogic simultan de Dumnezeu și de semenii proprii. Apelul ce-l face un credincios către altul: «Roagă-te pentru mine, frate (sau părinte)!» e manifestarea conștiinței lui că depinde simultan de Dumnezeu și de aproapele. Dar e și un apel la răspunderea aceluia în fața lui Dumnezeu, însă la o răspundere în care se include răspunderea pentru semenii lui și în speță pentru cel ce face apel la el. Prin acest apel trezește răspunderea îndoită a aceluia: față de Dumnezeu și față de cel care face apelul; îl trezește pe acela la conștiința legăturii dialogice în care se află cu Dumnezeu și cu aproapele care face apelul. În acest sens, chiar cel ce face apelul pentru cineva îi dă prilejul aceluia să se trezească. Dialogul constă din apelul unuia și din răspunsul oarecum necesar al celui alt. Apelului trebuie să-i urmeze răspunsul. Dar apelul: «Roagă-te pentru mine, frate (sau părinte)!» pornește din conștiința răspunsului ce trebuie să-l dea celălalt, simultan, lui Dumnezeu și celui ce face apelul.

Dar orice credincios nu apelează numai la rugăciunea celui alt, ci se roagă el însuși pentru acela. Se angajează el însuși să se roage, cînd apelează la rugăciunea celui alt; sau cel la care se face apelul pentru rugăciune adresează și el, la rîndul său, un apel celui dintîi să se roage pentru el lui Dumnezeu.

Astfel amîndoi se simt răspunzători simultan în fața lui Dumnezeu: unul pentru altul. Amîndoi sînt legați de Dumnezeu și unul de altul prin răspunsul ce trebuie să-l dea fiecare lui Dumnezeu pentru celălalt. Apelul reciproc la rugăciune trezește legătura lor dialogică cu Dumnezeu și întreoaltă, ca ființe răspunzătoare față de Dumnezeu și întreoaltă. Legătura între credincioși este o legătură în Dumnezeu și invers: legătura unui credincios cu Dumnezeu este o legătură cu ceilalți. Cine-

3. *Ibidem*, col. 252 C.4. *Ibidem*, col. 268 A.

simte legat de altul, pierde legătura și cu Dumnezeu. Cine se roagă
lui Dumnezeu pentru altul îl are pe celălalt nu numai în gând, ci e într-o
legătură dialogică cu acela, prin răspunsul ce i-l dă împlinind apelul
lui de a se ruga pentru el lui Dumnezeu. Pe cât de reală este legătura
lui dialogică cu Dumnezeu în rugăciune, pe atât de reală este legătura
lui cu semenul pentru care se roagă. Această legătură reală a lui cu
Dumnezeu, în care este inclus și semenul pentru care se roagă, explică
puterea divină care curge atât pentru cel care se roagă, cât și peste
cel pentru care acela se roagă.

Dar credincioșii sînt legați între ei și cu Dumnezeu, nu numai ca
niște perechi izolate de alți credincioși. O pereche izolată este expusă
și ea unui scurtcircuit al iubirii și al comunicării. Doi sau mai mulți
oameni care se iubesc exclusiv între ei, fiind indiferenți sau dușmănoși
față de alții, nu și-au sensibilizat în întregime ființa, pentru a o face
un bun transmițător al iubirii divine și simultan un focar de iradiere
a iubirii proprii, în toate direcțiile. Au rămas în ea zone, aspecte și rea-
lități de întineric și de duritate, care nu pot să nu se reperceze și
asupra relației cu persoanele pe care le iubesc. Ei trăiesc într-un orizont
îngust, înconjurat de întineric. Numai un al treilea deschide lanțul
comunicării și al luminii la nesfârșit. Cel ce beneficiază de răspunderea
altuia pentru sine trebuie să-și trăiască în acel moment propria răspun-
dere pentru un al treilea; și cel ce-și trăiește propria răspundere pentru
cineva e trezit la aceasta de experiența răspunderii altuia pentru sine.

Pe lângă aceea, fiecare e fericit să experimenteze răspunderea cât mai
multora pentru sine și trebuie să tindă a se simți răspunzător pentru
cît mai mulți oameni și a-și exercita efectiv această răspundere.

Astfel o mare mulțime de oameni sînt prinși în țesătura dialogică
între ei înșiși și între ei și Dumnezeu. Fiecare include în legătura sa
dialogică cu Dumnezeu legătura sa dialogică cu toți pentru care se simte
răspunzător în fața lui Dumnezeu sau întreaga Biserică. În acestea constă
sobornicitatea Bisericii.

POMENIREA CELOR MORȚI

Dar credincioșii continuă să se simtă răspunzători și pentru credin-
cioșii trecuți din viața aceasta. Ei nu-i pot șterge nici pe aceia din inima
și din pomelnicul lor, ci îi trec numai din rîndul celor vii în rîndul
celor decedați. Iar în această răspundere a lor pentru aceia se reflectă
voia lui Dumnezeu care în generozitatea Sa voințe să-și reverse iubirea
Sa și peste cei decedați în credință. În general, Dumnezeu voințe să
mîntuiască pe toți. «Dumnezeu, Mîntuitorul nostru... voințe ca toți
oameni să se mîntuiască și să vină la cunoștința adevărului... Căci s-a
dat pe Sine răscumpărare pentru toți» (I Tim. II, 4, 6). «Precum a pățimit
El toate pentru om, așa le-a și gătit toate pentru el, spune Sfîntul Ioan
Damaschin. Căci cine, pregătind ospăț și chemînd pe prieteni, nu voințe
ca să vină toți și să se sature toți din bunătățile lui? Căci de ce a mai
pregătit ospățul, dacă nu ca să primească la el pe prietenii săi?»⁵.

Dar în scopul acesta Dumnezeu voiește să-i asocieze pe toți în por-
nirea Sa generoasă către toți, pentru ca toți să se bucure simultan de
generozitatea divină și de generozitatea cit mai multor oameni, sau
prin generozitatea cit mai multor oameni. De aceea Dumnezeu nu uită
nici pe cei adormiți și-i face și pe cei vii să nu-i uite pe aceia.

Desigur în acești «toți» nu se pot cuprinde real decât cei ce au
răspuns, măcar într-o măsură cit de mică la apelul lui Dumnezeu, cit
au fost în viață. Sfântul Ioan Damaschin zice că pentru toți cei ce și-au
agonisit puțin aluat al virtuților, dar n-au apucat să facă cu ajutorul
lor din toată ființa lor piine, «Domnul va trezi după moarte pe apro-
piații și pe prietenii lor, cărora le îndreaptă gândurile și le mișcă sufle-
tele spre folosul și ajutorul acelora. Iar aceștia mișcați de sus și prin
atingerea Stăpînului de inimile lor vor completa lipsurile celor decedați».
Dar celui care a plecat din viața aceasta cu un cuget intru totul trupesc
nu-i va întinde după moarte nimeni o mînă de ajutor, «pentru că nici
Dumnezeu nu-l are pe acesta în amintire»⁶.

Lucrul trebuie înțeles astfel: Cei ce au decedat în credință au
acceptat să intre în dialogul viu și de viață făcător cu Dumnezeu înainte
de moarte, chiar dacă nu s-au angajat deplin în el, chiar dacă n-au răs-
puns cu toată ființa apelului lui Dumnezeu. Ca atare ei au decedat în
legătura dialogică cu Dumnezeu. Iar Dumnezeu nu-i mai lasă pe aceștia
din legătura cu El, după ce ei nu mai pot face nimic pentru a progre-
sa în această legătură. Ei rămîn «în amintirea lui Dumnezeu». Dar cine
rămîne în amintirea lui Dumnezeu rămîne în preocuparea Lui. Iar cine
ce rămîne în preocuparea lui Dumnezeu rămîne în legătură cu Dum-
nezeu. Și acela nu moare sufletește de tot; rămîne și el viu sufletește
în oarecare măsură, prin preocuparea lui Dumnezeu de el. Căci preo-
cuparea lui Dumnezeu de el înseamnă îndreptarea gândului lui Dum-
nezeu spre el, ceea ce e totuna cu îndreptarea cuvîntului de viață dătător
al lui Dumnezeu spre el. Iar cuvîntul lui Dumnezeu îl ține pe cel
căruiua i se adresează viu, prin răsunsetul apelului lui Dumnezeu în con-
știința lui, prin necesitatea de a răspunde trăită de acela în ființa lui.

Dar dacă credinciosul care se roagă lui Dumnezeu pentru un semen
al său realizează un dialog atît cu Dumnezeu cit și cu acel semen al
său, Dumnezeu realizînd un dialog cu un ins în viață, sau menșinîndu-
l cu unul decedat, include, de asemenea, în dialogul acesta și pe anumiți
semeni ai insului respectiv. Dumnezeu nu se adresează niciodată unui
om în izolare, pentru că nu-l vede izolat. Dumnezeu vede pe fiecare om
în legăturile lui ființiale cu semenii săi și îndreaptă preocuparea sa spre
el pentru ca cuvîntul Său să se răspîndească prin acela și la alții, pentru
ajutați, prin cel căruiua Dumnezeu îi vorbește, fie pentru că are lipsă să fie
de care Dumnezeu se ocupă direct de ajutorul celorlalți. Astfel, dacă
credinciosul în rugăciunea sa pentru alții realizează un dialog îndreptat
și spre Dumnezeu și spre om, aceasta se datorește faptului că Dumnezeu
însuși îl suscită la acest dialog; se datorește faptului că Dumnezeu

6. Ibidem, col. BC. (In text din P.G. «*ἐν τῷ μέτρῳ αὐτοῦ*».

Preștită a lui «*ἐν μνήμῃ αὐτοῦ*».

Dar cred că e o transcriere

însuși, cerîndu-i rugăciunea pentru altul, se arată preocupat și de acela, ba mai mult, a și început să lucreze la ajutorarea spirituală a acelora, incluzînd în dialogul Său cu cel căruia îi cere rugăciunea și pe cel pentru care o cere, sau în preocuparea Sa îndreptată spre cel care are lipsă de rugăciune și pe cel căruia îi cere rugăciune.

Dacă ne rugăm și noi ca Dumnezeu «să pomenească» pe cei adormiți, aceasta nu înseamnă că noi avem inițiativa în pomenirea acelora, ci că Dumnezeu are lipsă și de răspunsul nostru și de răspunsul celor decedați, înviorat de răspunsul nostru, la preocuparea lui Dumnezeu de ei, pentru ca această preocupare a Lui să dureze veșnic și să fie cît mai eficientă. Iar răspunsul nostru e dat prin rugăciunea noastră către Dumnezeu, ca Dumnezeu să-i pomenească pe cei de care El se preocupă. Numai așa pomenirea lui Dumnezeu îi ține pe aceia vii în veci, pentru că numai așa se menține dialogul adevărat între El și ei, răspunzînd și aceia o dată cu noi, sau în urma răspunsului nostru, la preocuparea lui Dumnezeu de ei. Dumnezeu îi uită dacă ei îl uită, ceea ce înseamnă că uităm noi înșine să ne rugăm pentru ei și să înviorăm prin aceasta răspunsul lor la preocuparea lui Dumnezeu de ei.

În orice caz, pomenirea lui Dumnezeu are puterea să țină vii spiritual în vecii vecilor pe cei ce răspund acestei pomeniri. Noi nu avem puterea aceasta, pentru că cu cît clipa despărțirii celor decedați de noi lunecă mai mult în trecut, amintirea lor slăbește în noi și cu aceasta și puterea noastră de a-i ține în legătură cu noi și deci vii. Numai pentru și prin Dumnezeu ei rămîn mereu prezenți și deci vii, pentru că pentru El nu există trecut. Amintirea noastră n-are puterea să învingă trecutul și deci să mențină legătura cu cei adormiți, cum are Dumnezeu. Noi numai rămînînd în legătură dialogică cu Dumnezeu rămînem și în legătură dialogică neslăbită cu ei. Numai conștiința răspunderii noastre pentru ei în fața lui Dumnezeu ne ține trează amintirea lor. Numai dacă Dumnezeu ne trimite în suflet preocuparea Sa de ei, adică numai dacă El nu uită să-și amintească de ei, făcîndu-ne să o simțim aceasta și noi în conștiința noastră, putem păstra și noi vie amintirea lor. Rugîndu-ne lui Dumnezeu ca să-și amintească de cei adormiți, ne ajutăm și nouă ca să păstrăm cît mai mult și mai neștearsă amintirea lor.

Cine își amintește de cineva îl ajută să rămînă viu. Cu atît mai mult îl ajută amintirea lui Dumnezeu. Pentru cel lovit de amnezie totală sau parțială, toate persoanele sau anumite persoane se scufundă în neant. Aceasta înseamnă că persoana lovită de amnezie nu le mai dă nici un ajutor să existe; persoanele uitate pierd un sprijin, pierd un rost al existenței lor, o semnificație a acestei existențe. Și dacă toate persoanele umane ar fi lovite de amnezie în legătură cu o anumită persoană, aceea și-ar pierde orice rost, orice semnificație, orice interes al existenței ei. Ea s-ar scufunda spiritual într-un fel de pustiu chinuitor. Iar odată moartă trupește, ar intra definitiv în această pustietate chinuitoare și fără sens. Acest efect îl are cu atît mai mult uitarea lui Dumnezeu pentru un om care nu răspunde preocupării lui Dumnezeu de el. La această voluntară amnezie divină se adaugă amnezia voluntară a persoanelor umane care n-au primit niciodată un răspuns pozitiv de

la persoana respectivă. Persoana respectivă, căzînd din dialogul cu Dumnezeu și cu semenii, a căzut din realitate în golul fantasmagoric, fără conținut și fără sens, care constituie un chin negrăit.

Cînd cerem lui Dumnezeu «veșnica pomenire» pentru cineva, cerem să fie pomenit de Dumnezeu și în prezent, cum va fi pomenit în eternitate, deci să-l țină neîncetat viu. Dacă am cere ca Dumnezeu să-l pomenească numai de la judecata din urmă mai departe, ar însemna că Dumnezeu îl are uitat pentru o vreme, iar după aceea iarăși își va aduce aminte de el. Noi nu cerem lui Dumnezeu nici să-și aducă aminte cîteodată de acela, ci să-l aibă neînterupt în amintire, în vecii vecilor (*αἰώνια ἡ μνήμη*).

Dar dialogul nostru cu Dumnezeu pentru semenul nostru decedat, deci și cu el, se susține nu numai prin pomenirea în rugăciuni, ci și prin pomenirea cu faptele, în special, cu faptele de milostenie. Prin acestea intercalăm și pe alții oameni în acest dialog. Adică îl pomenim în relație cu alții și-i facem și pe aceia să-l pomenească. Iar această pomenire a celui decedat de către noi, care săvîrșim fapte de milostenie în numele lui, și de cei care beneficiază de aceste fapte, e un dialog nu numai între noi și aceia, ci și un răspuns dat apelului celui decedat și lui Dumnezeu pentru el. Această lărgire a dialogului se realizează de altfel și prin rugăciuni. Călugării în minăstire se scoală cu ore înainte de începerea sfintei liturghii și pomenească zeci de mii de credincioși adormiți, pentru care li s-a cerut să facă aceasta, «pentru că fiecare din cei adormiți așteaptă o ușurare prin această pomenire». Iar rudele celui adormit dau cite o haină pentru cel adormit, pentru că acela e gol și așteaptă haina aceasta. Nu numai rudele pomenească pe cel adormit, ci cer aceasta și preoților și celor cărora le dau pentru el vreun lucru, pentru ca să fie atrași cît mai mulți în acest dialog cu cel adormit și cu Dumnezeu pentru el. Toți aceștia vorbesc între ei despre cel adormit și cu el și cu Dumnezeu. Sobornicitatea Bisericii nu se limitează numai la relațiile între cei vii, ci și la cele între ei și cei adormiți.

Avîndu-i pe cei adormiți în legătură dialogică cu noi, cînd cerem altora să-i pomenească și cînd săvîrșim fapte de milostenie pentru ei, ei înșiși cer prin noi într-un anumit fel această pomenire și ne presează la săvîrșirea acestor fapte. Nu numai noi săvîrșim fapte pe care n-au avut ei timp, sau n-au fost în dispoziția de a le împlini cît au trăit pe pămînt, ci oarecum ei înșiși participă la săvîrșirea lor prin noi, prin presiunea ce-o exercită așteptarea sa apelul lor asupra noastră. Sfîntul Ioan Damaschin spune că Dumnezeu «le socotește ca fapte ale lor»⁷. Iar întrucît toate faptele bune se săvîrșesc din îndemnul lui Dumnezeu, căruia îi răspundem prin ele, faptele pentru cei adormiți sînt săvîrșite și ele și de Dumnezeu, întrucît noi le săvîrșim răspunzînd apelului lui Dumnezeu de a le săvîrși. Iar prin aceste fapte îi atragem și pe cei către care le săvîrșim să între pentru cei adormiți în dialogul rugăciunii cu Dumnezeu, pentru a completa ce n-au făcut aceia cît au trăit.

7. *Ibidem*, col. 253 C.

De aceea Sfântul Ioan Gură de Aur vorbește de un testament pe care-l lasă cel ce moare nu numai rudelor, ci și săracilor și lui Dumnezeu însuși, ca să facă aceștia ceea ce n-a apucat el să facă: «Scrie în testamentul tău ca moștenitor, pe lângă copiii și rudenii, și pe Stăpînul. Să aibă deci hirtia numele Stăpînului, să nu fie lipsită de pomenirea săracului»⁸.

Dumnezeu așteaptă de la toți oamenii să facă bine, pentru ca toți să devină buni, împlinindu-și această datorie față de Dumnezeu și toți să se facă buni prin binele ce li se face. Dacă unii au lipsit de la această datorie, binele pe care nu l-au făcut ei trebuie să-l facă pentru ei alții, pentru ca să nu rămînă nici un bine voit de Dumnezeu nefăcut în lume și pentru ca omenirea în general să progreseze spre stadiul de bunătate urmărit de El. Dacă mulți oameni n-au putut deveni buni, pentru că n-au fost mișcați la aceasta de cei ce trebuiau să le facă bine, ei trebuie să fie mișcați spre bunătate de alții și în numele celor ce au neglijat această datorie a lor.

Dialogul desăvîrșitor trebuie să cuprindă deplin pe toți cei credincioși, pe toți membrii Bisericii, pe toți cei ce sînt într-o oarecare măsură în Hristos, deci și pe cei decedați.

Prin faptele de milostenie cîștigă nu numai cei adormiți, ci și cei ce le fac pentru ei și cei cărora li se fac. Ele se fac «pentru ca și cei decedați să se folosească de bunătatea lui Dumnezeu și iubirea de frați să crească și nădejdea în înviere să sporească și rugăciunea către Dumnezeu să se întărească și contribuțiile pentru locașurile lui Dumnezeu să se înmulțească printr-o mai mare căldură și facerea de bine către cei săraci să se extindă»⁹.

De aceea Dumnezeu nu uită de nici o faptă bună făcută celorlalți. «Căci Dumnezeu nu este nedrept ca să uite lucrul vostru și dragostea voastră pe care ați arătat-o pentru numele Lui, slujind altădată și slujind și astăzi sfinților» (Evr. VI, 10). Dumnezeu nu uită nici o faptă bună făcută altora pentru că toate se înscriu într-o linie de progres al omenirii spre un stadiu superior de bunătate. Nu uită, pentru că prin toate credincioșii răspund lui Dumnezeu pentru darurile ce le-au primit, răspunzîndu-i în primul rînd Lui prin însușirea și înmulțirea bunătății Lui arătată lor prin darurile ce li le-a dat. Iar neuitînd, întoarce darurile Sale iarăși însutit înmulțite celor ce-i întorc darurile acordate prin transmiterea lor către alții. Cine, făcînd ceva pentru alții nu se simte prins într-un avînt întraripat al întrecerii în dăruire și bunătate cu aceia!

Dumnezeu e însetat să vadă darurile Sale transmise de la om la om, spune Sfântul Ioan Damaschin, adică să vadă bunătatea Sa înmulțindu-se între oameni prin aderența lor la ea și prin străduința lor: «Căci după aceasta însetează, aceasta o voiește și o cere și o dorește Domnul, cel mai presus de bunătate, ca nu cumva să rămînă cineva lipsit de darurile sale dumnezeiești»¹⁰. Sau: «Căci aceasta mulțumește și bucură pe milostivul Dumnezeu, ca să se grăbească fiecare spre ajutorarea aproapelui. Aceasta o voiește și o dorește Milostivul, ca toți să

8. *Ibidem*, col. 269 — (Citat de Sfântul Ioan Damaschin).

9. *Ibidem*, col. 269. 10. *Ibidem*, col. 263 D.

facem bine unii altora, cit și după moarte»¹¹. Voieste să fim într-un dialog al faptelor între noi și prin aceasta să răspundem Lui unul pentru altul. Nu e vorba deci de o înmulțire a binelui într-un mod abstract, ci de o înmulțire a dragostei între persoanele concrete. Cei ce fac bine în viața această nu vor vedea binele făcut de ei ca o entitate abstractă, ci în recunoștința cu care ei vor fi întâmpinați de cei cărora le-au făcut binele. Cu recunoștința aceasta ei vor întâmpina și pe cei decedați cei cărora li s-a făcut bine în numele lor. De asemenea, cei ce au făcut fapte rele nu le vor vedea printr-o contemplare abstractă, ci în musttrarea cu care îi vor întâmpina cei cărora ei le-au făcut. Căci pe toți îi vom vedea și-i vom recunoaște la judecata din urmă, cu urmele faptelor noastre în ei și cu răspunsul lor de recunoștință sau de musttrare la faptele noastre. Faptele noastre ni se vor face vădite din ei. Îi vom vedea și îi vom recunoaște chiar pe cei asupra cărora s-au repercutat indirect faptele noastre bune sau rele. «Să nu socotească cineva că nu va recunoaște niciunul pe niciunul la acea înfricoșată judecată și adunare. Fiecare va recunoaște pe aproapele lui, nu după chipul trupului, ci după privirea pătrunzătoare a sufletului»¹². Iar Sfântul Ioan Gură de Aur zice: «Nu vom cunoaște numai pe cunoscuți acolo, ci vom privi și pe cei care n-au ajuns niciodată la vederea noastră»¹³. Sfântul Vasile cel Mare zice și el: «Stînd de jur împrejurul tău, cei nedreptățiți de tine vor striga către toți, căci oriunde îți-ai întoarce ochii vei vedea chipurile faptelor tale rele. Aici orfanii, dincolo văduvele, acolo săracii doborîți de tine, slujitorii pe care i-ai azvîrlit, vecinii pe care i-ai supărat»¹⁴.

Din toate părțile toți îi vor scoate celui ce a făcut rele la suprafața conștiinței toate relele făcute, toate refuzurile de dialoguri frățești și motivele pentru care de acum va fi lăsat într-o însingurare înspăimîntătoare și definitivă. Apoi va urma însăși această părăsire totală și definitivă de către toți; tăcerea și singurătatea eternă îl vor înconjură; va urma ieșirea lui din orice dialog pentru totdeauna. Nu va mai putea apela la nimeni, nu va mai avea ocazie să răspundă nimănui. Nici o urmă de comuniune nu va mai fi posibilă cu nimeni. Se va cufunda «în întunericul cel mai dinafară».

Pînă s-a mișcat între oamenii care nu-l cunoșteau, a mai putut înjgheba cite un dialog cu cineva, pentru că nu i se cunoștea de toți mîrșăvia. Acum cade în singurătatea părăsirii și uitării de către toți, în extrema opusă a sobornicității. În aceasta constă iadul. Pînă sînt oamenii pe pămînt e un tîrg unde își poate procura fiecare mîntuirea, unul dînd, altul primind în vederea ei, rugăciuni și fapte bune, deci prin apeluri și răspunsuri, într-un vast și multiplu dialog purtat între mulți oameni și între ei și Dumnezeu, dînd și primind nu numai oamenii între ei, ci și Dumnezeu. «Terminîndu-se tîrgul, nu mai este negustorie de bunuri. Căci unde mai sînt atunci săracii? Unde liturghisitorii? Unde psalmodiile? Unde facerile de bine? Pentru că înainte de ceasul acela ne putem ajuta unul pe altul și putem oferi iubitorului de suflet Dum-

11. *Ibidem*, col. 361 C.12. *Ibidem*, col. 276 A.13. *Ibidem*, col. 276 B.14. *Ibidem*, col. 276 C.

nezeu manifestările iubirii de frați. Căci primește completările lipsurilor făcute celor ce au plecat pe neașteptate și nepregătiți și le socotește ca faptele lor»¹⁵.

Lumea ne e dată în faza de construcție morală și spirituală, cit sîntem pe pămînt, pentru ca să participăm toți la această construcție. Cine a plecat de aici nu mai poate participa la construirea ei decît prin meșterii și lucrătorii de pe pămînt. Iar după judecata din urmă, nu mai poate participa nici unul. Căci totul e terminat. Nu mai avem inegalități de nivelat, nedreptăți de îndreptat, frățietate de realizat. Acolo ne bucurăm de fericirea perfecte comuniuni. Dar se bucură numai cei ce au participat direct sau indirect în lucrările de pe șantier.

Cel mai mare ajutor le vine însă celor adormiți de la pomenirea lor în legătură cu jertfa lui Hristos la Sfînta Liturghie. «Tălmăcitorii și martorii oculari ai Cuvîntului, ucenicii și Apostolii Mîntuitorului care au cucerit pămîntul de jur împrejur au rînduit să se facă în legătură cu înfricoșatele, preacuratele și de viață făcătoarele Taine, pomenirea credincioșilor adormiți»¹⁶.

Sfîntul Chiril al Alexandriei a evidențiat pe larg faptul că noi nu putem intra la Tatăl decît în stare de jertfă curată, dar noi nu ne putem transforma în starea de jertfă, curată decît avînd în noi pe Hristos, singura jertfă curată sau asumîndu-ne Hristos cel jertfit în Sine. Pe lîngă aceea, la liturghie toată comunitatea sau toată Biserica se aduce pe sine în Hristos jertfă curată Tatălui, toată se predă Tatălui, răs-punzînd desăvîrșit la apelul Lui la iubire și împlinind scopul dialogului cu Tatăl.

Căci ea își însușește răspunsul lui Hristos, adică predarea Lui, sau Hristos unește răspunsul, adică predarea ei cu răspunsul sau predarea Sa. Dar comunitatea unită cu Hristos are legați de ea în dialogul amintirii și pe cei adormiți ai ei; și-L roagă și prin cuvinte pe Hristos, în dialogul ei cu El, să-i primească și pe ei, prin amintire, în legătură cu El și să-i ofere Tatălui sau să-i unească cu Tatăl prin dialogul predării Sale Tatălui.

Dacă tot dialogul nostru cu Tatăl, sau tot răspunsul nostru bine primit la apelul Tatălui, în dialogul cu Tatăl, sau toată predarea noastră Tatălui, prin rugăciune și fapte de autodepășire, primește puterea numai din puterea jertfei sau a predării desăvîrșite a lui Hristos, evident că și atragerea celor adormiți ai noștri în acest act de predare Tatălui se datorește tot lui Hristos. Căci dacă El s-a adus jertfă pentru toți, ca toți să poată fi aduși jertfă în El, puterea jertfei Lui nu se oprește la cei aflători încă în viața terestră, ci se întinde la toți cei ce au sfîrșit viața prin credință, în dialog cu El și cu cei credincioși; se întinde atît prin ea însăși cit și prin ceilalți credincioși. Hristos cu jertfa Lui, ce se oferă neîncetat pentru toți, ținîndu-i pe toți în legătură cu Sine în dialogul aducerii la Tatăl cu Sine, e izvorul sobornicității Bisericii.

15. *Ibidem*, col. 254 C.

16. *Ibidem*, col. 219 C.